

Epiktets *Diatribes* og de moderne tekstudgaver: en vurdering

af David Bloch & Adam Schwartz

Resumé

I arbejdet med en ny dansk oversættelse af Epiktets *Diatribes* har vi gennemført en undersøgelse og kritiske analyse af de to eksisterende tekstudgaver: Heinrich Schenkls og Joseph Souilhés. Konklusionen blev, at den filosofisk orienteret oversætter med fordel kan bruge Schenkls udgave, selvom Souilhés er nyere og således har kunnet gøre brug af Schenkls. Vi gennemgår og sammenligner de to udgavers karakteristika, og derudover undersøger vi også, hvordan tidligere oversættere har forholdt sig til valg af tekstudgave. Analysen præsenteres i hovedtræk i denne artikel.

Keywords: Epiktet, *Diatribes*, stoicisme, tekstkritiske udgaver, håndskrifter, Heinrich Schenk, Joseph Souilhé.

Det er ikke et stort praktisk problem at *vælge* en tekstudgave, når man skal arbejde med Epiktets *Diatribes*, der kan betragtes som en slags forelæsninger, nedskrevet af Arrian som en form for stoiske essays. Der findes kun to større tekstkritiske udgaver, som kan komme i betragtning: Heinrich Schenkls i Teubner-serien (2. udgave 1916; 1. udgave 1894) og Joseph Souilhés i Budé-serien i fire bind 1943, 1949, 1963, 1965). Dertil kommer, at teksttraditionen er enkel og væsentlig lettere at håndtere, end det gælder for de fleste andre antikke forfattere. Det centrale er derfor i langt højere grad oversætterens *brug* af den udgave, som vedkommende vælger, og dennes kendskab til de forskellige styrker og svagheder, som karakteriserer de to udgaver. Sagen er nemlig, at der er tale om to ganske forskellige forståelser af tekstarbejde og tilgange til udarbejdelse af kritiske udgaver.

Tekstkonstituering: håndskriftet S

J.L.G. Mowat pegede som den første på en passage, som har afgørende betydning for etableringen af Epiktets/Arrians tekst.¹ Tidligere udgivere havde bemærket en lakune i I.18, og Schweighäuser forsøgte at genetablere teksten, men ingen havde bemærket dennes betydning for hele tekstetableringen. Mowat henviser imidlertid til et hånd-

1. Mowat (1877).

skrift fra omkring 1100 e.Kr. i Bodleian Library (Bodl. cod. gr. misc. 251), siglum S, der forklarer lakunen:

Now there is in the Bodleian Library (Cod. Graec. Misc. 251) a MS. of Arrian of the 12th century, to which my attention was directed by Mr Bywater and Mr Hatch; and in the course of collation one of the pages was found to be disfigured and rendered partly illegible by a large smear-like blot. This blot occurs in Bk. I. ch. 18, and will, I think, exactly define the extent of the lacuna in this passage.²

Han kunne dermed forklare lakunerne i de eksisterende udgaver og de håndskrifter, som disse byggede på, og S blev derfor det naturlige referencepunkt for Epiktetudgaver.

Dette håndskrift er—som mange andre fra denne periode—skrevet med en let læselig, konsekvent hånd; kun de mange forkortelser og ligaturer gør det engang imellem sværere end nødvendigt.³ Ifølge Schenkl er den særligt komplicerende faktor dog de andre hænder i håndskriftet, som konsekvent og meget ofte retter i teksten. Særligt problematisk er det, (1) at der er flere hænder, der indfører rettelser, og som vanskeligt kan skelnes fra hinanden; (2) at disse hænders forskellige alder også vanskeligt kan bestemmes,⁴ og (3) at det flere gange endda er svært at se, om der overhovedet er blevet rettet i håndskriftet.⁵

Disse specifikke problemer ved brug af håndskriftet har givet både Schenkl og Souilhé nogle åbenlyse problemer. Ingen af dem har lavet deres udgaver i en tid, hvor præcise digitale kopier har været mulige, og kortere autopsi har således været deres eneste mulighed. Man kan sige med stor sikkerhed, at meget er blevet oversat.⁶

2. Mowat (1877) 61.

3. Illustration: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/media/codex-bodleianus-cod-graec-misc-251-auct-t-4-13-kopie-609f7c> (link tilgået d. 4. januar 2024). Jf. Schenkl (1916²) LXIII; Souilhé (1948) LXXIII-LXXIV.

4. Lindsay (1895) 38-39 mener, at der er mindst tre andre hænder og formentlig flere, og han fremhæver, at der stadigvæk er brug for palæografisk ekspertise for at afgøre sagen.

5. Schenkl (1916²) LXIII.

6. Jf. Lindsay (1895) om Schenkl's 1. udgave. *AIGIS'* anonyme bedømmer påpeger, at argumentet i nærværende artikel ville være væsentligt stærkere, hvis vi selv havde adgang til S og dermed kunne undersøge læsemåderne i netop digitale kopier. Dette er ganske rigtigt. På nuværende tidspunkt har vi imidlertid ikke anskaffet sådanne, og vi fokuserer derfor på udgavernes principper, deres metoder og deres brug af håndskrifterne.

Heinrich Schenkl

Det er Schenkl, der tager det afgørende skridt, og forklarer, at *hele* traditionen afhænger af S—idet han dog giver Valentin Rose æren både for en tilsvarende opdagelse vedrørende en anden tekst i håndskriftet og siger , at den gav ham den idé, at forholdet nok var det samme i Epiktet-teksten.⁷ Samtlige håndskrifter er således enten direkte afskrifter eller afskrevet fra kopier,⁸ hvilket Schenkl underbygger ved undersøgelser af 18 håndskrifter og editio princeps.⁹ Eftersom de netop alle stammer fra S, er de strengt taget irrelevante for tekstetableringen, en grundtanke, som hele Schenkl's udgave naturligvis bygger på.¹⁰ Hvis man betragter hans tekstkritiske apparat, vil man således se, at det grundlæggende refererer S, de forskellige hænder i S, konjekture og andre udgaver. Kun i enkelte tilfælde er S tilsyneladende blevet skadet, *efter at* andre kopier var foretaget, og i sådanne tilfælde kan teksten naturligvis rettes ved disses hjælp.¹¹

Schenkl's konsekvens gør hans udgave særdeles brugbar for enhver, der ønsker at gå kritisk til teksten. Hvis man ønsker oplysninger om Epiktets overleveringshistorie, er den næsten ubrugelig, men for den læser, der blot ønsker de relevante oplysninger for at kunne vurdere tekstoverlevingen, er den ideel i den forstand, at man gives den præcise mængde oplysninger, der lader læseren vurdere de enkelte passager. Schenkl peger faktisk selv på problemerne med udgaven: Han har ikke med sikkerhed kunnet skelne hænderne, og vi må derfor være forsigtige, når han angiver en bestemt hånd i sit tekstkritiske apparat. Han viger nemlig ikke tilbage fra at prøve, hvilket vi trods alt betragter som en stor fordel, men en væsentlig del af hans skelnen synes at være kvalitative vurderinger af læsningerne: Han identificerer f.eks. både en middelmådig (*homo mediocriter doctus*) og en god (*doctus*), og synes at have mere tiltro til sidstnævnte.¹²

7. Schenkl (1916²) LIV.

8. Schenkl (1916²) LIV-LV, hvor der også gøres opmærksom på Mowats indsats. I den tidligere version havde Schenkl ikke anerkendt denne, hvilket havde medført diskussion og en del ubehageligheder.

9. Schenkl (1916²) LV-LVIII.

10. Schenkl (1916²) LXI.

11. Jf. Souilhé (1948) LXXIII-LXXIV. Sandbach (1963) udpeger III.13.4-5 som særligt relevant.

12. Schenkl (1916²) LXIX.

Stadigvæk er konklusionen, at man skal være forsigtig, når læsemåden betyder tilstrækkeligt meget.

Om Schenkl's læsning af håndskriftet kan vi dårligt sige meget, eftersom vi ikke har de ønskværdige digitale kopier. Antallet af W.M. Lindsay's fund ved en kort gennemgang af dele af første bog i 1. udgave er rigtignok lidt foruroligere; især i betragtning af, at den inkluderer nogle meget simple fejl, der kun kan skyldes, at udgiveren ikke har haft tilstrækkeligt med tid til at undersøge håndskriftet nøjere og har haft lidt for stor tillid til egen fornemmelse for det græske.¹³ Imidlertid skal man være opmærksom på, at Schenkl selv har gænsket håndskriftet siden 1. udgave og på den måde kunnet udrydde de værste fejl og mangler.¹⁴ I sin senere udgave gør Souilhé opmærksom på netop dette: at 1. udgave af Schenkl's tekst er anderledes fejlbehæftet end 2. udgave,¹⁵ og i det hele taget er der enighed om, at 2. udgave er betragteligt forbedret.

Stadigvæk er Lindsay's advarsel ikke irrelevant i betragtning af, at 2. udgave trods alt bygger på den tidligere:

I had meant to give a full list of the instances in which Prof. Schenkl's account of the readings of the MS. required correction, but I soon found that to do this would take up too much space. I must content myself therefore with cautioning the reader of this edition against attributing infallibility to its statements about the Oxford codex, and with giving some instances (all taken from Book i.) which will justify this caution.¹⁶

Samtidig har Lindsay dog givet brugeren et udmærket redskab til brug af teksten. Ved hans eksempler ser det ud, som om oversætteren især skal være kritisk, når partikler og artikler spiller en væsentlig rolle, og når der let kan være tale om forkortelser eller ligaturer. Det er dog meget muligt, at dette også er relevant i forhold til den anden udgave af *Diatribes*, som i så høj grad bygger på Schenkl's arbejde.

13. Eksempler: εὖ πράττειν (Schenkl) for χαίρειν (S); ὑπὸ (Schenkl) for ἀπό (S); ἔστιν (Schenkl) for ἔσται (S); ἀπολυθωθῆ (Schenkl) for ἀπολιθωθῆ.

14. Schenkl (1916²) CIX-CXI. Se også hans svar i *Classical Review*: Schenkl (1895), som dog primært fokuserer på Mayor (1895), hvis besynderligt ubehagelige stil Schenkl med rette anholder og kritiserer.

15. Souilhé (1948) LXXXII-LXXXIII.

16. Lindsay (1895) 37-38.

Joseph Souilhé

Den anden relevante udgave er foretaget af Joseph Souilhé med afsluttende redaktion af Amand Jagu efter Souilhés død. Man skal derfor allerede her bemærke, at Souilhé ikke på nogen måde kan kunnet føre processen til ende, og at Jagu har været meget forsigtig med tilføjelser eller ændringer. Souilhé var selv opmærksom på mangler, og man kunne fristes til at sige, at det derfor faktisk ikke er en fuldstændig Souilhé-udgave.¹⁷

Hovedparten af Souilhés indledning er indholds fokuseret; diskussionen af selve tekstoverlevering er overraskende begrænset, og der synes ikke at være nyt i forhold til Schenkls udgave.¹⁸ Vurderingen af Schenkls udgave optager ½ side, og den er i højere grad en beskrivelse af, hvad Schenkl har gjort, end en kritisk gennemgang.¹⁹ Tværtimod viger han i centrale sager for Schenkls ekspertise, idet han dog fremhæver, at Schenkls forsøg på at skelne de forskellige hænders læsemåder nogle gange synes arbitrære.²⁰

Souilhé er enig med Schenkl i den væsentligste del af Schenkls grundlag: Hele traditionen stammer fra S.²¹ Souilhé har selv kollationeret dette håndskrift, men med støtte i Schenkls, som han kalder grundig, idet han dog samtidig siger, at han i nogle få tilfælde har kunnet rette Schenkls kritiske apparat.²² I det hele taget er Souilhé bemærkelsesværdigt afhængig af Schenkl: Afsnittene om S og de forskellige hænder i dette samt listen over andre håndskrifter bygger udelukkende på Schenkl. Souilhé har selv kollationeret flere af de andre håndskrifter og diskuterer også deres stemmatiske placering, men dette har ingen betydning for den trykte tekst.

Den mest bemærkelsesværdige forskel i forhold til Schenkl—ud over manglen på et kildeapparat, som sidstnævnte har—er, at han overraskende vælger at bruge fem yderligere håndskrifter i sit arbejde med udgaven, og at han citerer dem, som om de er lige stillede med S.²³ Ud fra et rent udgivelsesmæssigt perspektiv er dette forstyrrende og vildledende, hvis læseren fokuserer på Epiktets tekst. Det gør også udgaven besværlig-

17. Se Meunier (1945) 189.

18. Souilhé (1948) LXXII-LXXXIII.

19. Souilhé (1948) LXXXII-LXXXIII.

20. Souilhé (1948) LXXXIII.

21. Souilhé (1948) LXXII.

22. Souilhé (1948) LXXX.

23. Schenkl bruger generelt siglum s for at angive en eller flere afskrifter, og de spiller ingen tekst-mæssig rolle i udgaven.

gere at bruge, eftersom varianterne i bedste fald er kopisternes konjekture, i værste fald—og dette må gælde langt de fleste—blot skrivefejl. Dette er også en gentaget kritik i anmeldelserne af Souilhé, og den begrænser sig ikke til ét bind af udgaven.²⁴ Til gengæld er sådan en fremgangsmåde naturligvis nyttig i teksthistorisk perspektiv, men det synes ikke at være formålet, og i øvrigt kan fem håndskrifter i givet fald næppe siges at være dækkende.

Det gælder med Souilhé som med Schenkl, at vi ikke har mulighed for at vurdere præcisionen i hans læsninger.²⁵ I tekstudgivelse er det jo desværre ikke givet, at en nyere udgave er en forbedring, hvad angår læsningerne, selvom udgiveren har haft mulighed for at rette tidligere, og når nogle anmeldere peger på rettelser af fejl som en stor forskel må man være forsigtig (se nedenfor).

Sammenligning og vurdering af udgaverne

Ingen af udgiverne udtaler sig præcist om deres udgivelsesprincipper, deres udvalg af læsemåder i apparatet og præcise forhold til konjekture og emendationer.²⁶ Simpel *recensio* sker ved brug af S—og i Souilhés tilfælde også ved brug af fem andre håndskrifter. Læsemåder i apparatet er veldefinerede i Schenkl, ikke i Souilhé, idet sidstnævntes valg fra de fem øvrige håndskrifter er ubegrundede. Ifølge Sandbach er det netop spørgsmålet om konjekture og emendationer, der gør, at vi har brug for *begge* udgaver, da de hver især indeholder nogle, som den anden ikke har. På dette punkt foretrækker Sandbach Souilhés udgave.²⁷ Dette er dog en tvivlsom konklusion, eftersom Souilhé for ofte gengiver Schenkls 1. udgave (1894), der—i modsætning til 2. udgaven (1916)—er karakteriseret ved det, som en anden anmelder har kaldt “phantasiereichen Konjekturen”.²⁸ Eftersom ingen har lavet grundigere tekstkritisk arbejde end Schenkl, er dette uheldigt eller sågar fordrejende. Til gengæld har Souilhé uden tvivl

24. F.eks. des Places (1964); Hijmans (1967); Sceda (1968); Hijmans (1970).

25. Se note 6 ovenfor.

26. Schenkls afsnit *De huius editionis rationibus* (ss. CIX-CXI) siger intet om hans tekstkritiske tilgang.

27. Sandbach (1964).

28. Kohnke (1965) 19.

kunnet rette nogle læsefejl, om end han ikke selv synes at se det som omfattende rettelser, og nogle anmeldere overdriber derfor dette punkt.²⁹

Schenkl er i 1916-udgaven uden tvivl mere konservativ end i den tidligere, dels fordi han har kunnet studere S grundigere, dels fordi han tilsyneladende har “ladet sig korrigere” af anmeldere og især af Lindsays læsning.³⁰ Stadigvæk indeholder udgaven dog en betragtelig mængde konjekture, hvor Souilhé er væsentlig mere konservativ—idet man dog skal huske, at han ikke fik lejlighed til en grundig gennemgang. Når Dobbin hævder, at det er Souilhé, som identificerer S som “frequently corrupt”, og at Souilhés udgave som resultat indeholder en del emendationer, er det således misvisende.³¹ Problemerne med S var åbenlyse allerede for Schenkl, som håndterede dem væsentligt mere kritisk end Souilhé, hvilket man ser klart, hvis man betragter Schenkl's kritiske apparat, som—på trods af dets omfang—primært indeholder læsninger fra S og konjekture. Endda er det sådan, at Souilhé “in erstaunlich grosser Zahl” trykker læsemåder, der findes i et eller flere af de fem afskrevne håndskrifter, men til gengæld er meget sparsom med egentlige konjekture.³²

Valget af udgave er her til en vis grad en smagssag og afhænger af oversætterens syn på og forståelsen af overleveringen af antik litteratur. Håndskriftet S er arketyper, men det er stadigvæk ca. 1.000 år yngre end Epiktet selv. En håndskriftstradition er så skrøbelig, at mange fejl vil have sneget sig ind i teksten i den periode, og håndteringen kræver derfor en kritisk tilgang. Denne kan bestå i (1) en udgivers omfattende forsøg på at rette teksten, (2) en udgivers forsøg på at give læseren tilstrækkeligt og korrekt materiale til *selv* at rette teksten og (3) en udgivers forsøg på at give mest muligt overleveret materiale til teksthistorisk forståelse. Der er naturligvis ikke tale om et enten-eller, men man kan lidt firkantet sige, at Schenkl primært søger en blanding af 1 og 2, mens Souilhé er særligt stærk, hvad angår 3. Det vil således ikke være mærkeligt, hvis

29. Kohnke (1965) 21: “Wegen der zahlreichen Verbesserungen zum Text bedeutet diese Ausgabe Epiktets ohne Zweifel einen Fortschritt.”

30. Se Oldfather's bemærkninger i Loeb-udgaven, bd. I: Oldfather (1925) xxxiii-xxxiv.

31. Dobbin (1998) XXIV: “It [dvs. Souilhés udgave] is notable for the number of its emendations. The editor realized that S, although the most authoritative MS, is frequently corrupt.”

32. Sceda (1968) 203.

en håndskriftsinteresseret læser vælger sidstnævnte, mens en filosofisk orienteret læser vælger førstnævnte.³³

Oversætteres valg af udgaver

Selvom det ud fra saglige principper er utilfredsstillende, kan der formentlig siges at være to slags standardprocedurer ved valg af tekstudgaver: enten bruger man den seneste, eller også tager man den udgave, som findes i en af de store serier (oftest nok fra Oxford Classical Texts). Samtidig er det også meget hyppigt sådan, at anmeldelser ender med at anbefale den seneste, om end grundlaget for en sådan anbefaling ikke altid er klart. I tilfældet Epiktet er begge udgaver at finde i store serier, så det vil være forventeligt—ud fra det første kriterium—, at de fleste oversættere efter 1960'erne benytter Souilhés. En simpel gennemgang af oversætteres valg og grundlag—for så vidt de kommenterer disse—er oplysende.

Oldfathers Loeb-udgave i to bind fra 1925 og 1928 har naturligvis kun haft mulighed for brug af Schenkl. Den græske tekst er et genoptryk med visse tekstkritiske bemærkninger og noter, som Souilhé har kunnet gøre brug af, men Oldfather accepterer alle Schenkls konklusioner om S. Dertil kommer en stor tillid til Schenkl baseret på arbejdet efter 1. udgave.³⁴

I årenes løb er der kommet en del oversættelser; især i de senere år er antallet vokset og særligt oversættelser til engelsk. I 1968 blev Mathesons oversættelse fra 1916 genudgivet, men denne led fra starten af, at den kun havde Schenkls 1. udgave at bygge på, og Mathesons tilgang var ukritisk.³⁵

33. Se f.eks. Radt (1990), hvis tekstkritiske noter tydeligvis er rettet imod Schenkls udgave, mens Souilhé ingen rolle spiller.

34. Oldfather (1925) xxxiv: "For the *editio minor* (1898) a new collation was prepared by the skilled hand of W.M. Lindsay and for the second edition (1916) Schenkl himself had photographs of the complete MS. To work with, while T.W. Allen furnished an expert's transcription of the Scholia, with the result that, although the first edition by Schenkl left something to be desired in the accuracy and fullness of its MS. Readings, one can approach the *apparatus criticus* of the second edition with all reasonable confidence."

35. Matheson (1968) 2: "The translation is based on the text edited by Dr. H. Schenkl (Teubner, 1894). In a few places, words have been added to complete the sense."

Andre og bedre muligheder havde Gill & Hard, men både tekstgrundlaget og oversættelsen viser sig at være ret specielle. Oversættelsen er således en revideret version af Elizabeth Carters fra det 18. århundrede, og forholdet til denne kommenteres tilsyneladende ikke ud over, at Carters er “extensively revised”. Dertil kommer, at tekstgrundlaget er den ukritiske Loeb-udgave på trods af adgangen til både Schenks og Souilhés.³⁶

Dobbins to oversættelser er mere solide, men stadigvæk med et vakkelvornet tekstgrundlag. Først kom oversættelsen af 1. bog af *Diatriberne* med kommentar (1998) og dernæst 10 år senere et omfattende udvalg af *Diatriberne* og andre tekster (2008). I førstnævnte kan begrundelsen for valget af Souilhé ikke kaldes korrekt, men opfattelsen er dog forståelig.³⁷ I 2008-oversættelsen findes ingen anden begrundelse for valget af Souilhé end brugen af standardproceduren: Det er den nyeste udgave.³⁸

Endelig kom for blot to år siden Waterfields fuldstændige oversættelse af *Diatriberne*. Også han følger Souilhé, men ganske uden begrundelse. Den eneste bemærkning om tekstudgaverne er, at “[t]hese are the most recent available editions”, idet han dog samtidig nævner, at at Schenks udgave er “groundbreaking, but out-of-print”, og at han

36. Gill & Hard (1995) xxviii: “The translation of Epictetus in this edition is based on Elizabeth Carter’s translation of 17 5 8 (Everyman edition, J. M. Dent, London and New York, 1910, reprinted 1926). This has been extensively revised by Robin Hard, following, except in a few minor points, the Greek text printed in the Loeb Classical Library edition (Greek text with English translation) prepared by W. A. Oldfather (Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1925, reprinted 1946). Oldfather’s Greek text is based substantially on that of H. Schenkl (second edition, Teubner, Leipzig, 1916).”

37. Dobbin (1998) xxiv: “The edition of Heinrich Schenkl in the Teubner series (1894, 2nd edn. 1916) marked a decisive advance in being the first based on S. Its value is enhanced by the inclusion of an *index verborum* that in coverage and attention to detail is a monument of scholarship and an essential tool for anyone doing serious work on E. All my references to Schenkl are to the 1916 edition. William Oldfather’s Loeb edition (1925-8) is based on the text of Schenkl, but displays some welcome independence. The Bude version of Joseph Souilhe (1948-65) maintains the high editorial standards that E has commanded in modern times. It is notable for the number of its emendations. The editor realized that S, although the most authoritative MS, is frequently corrupt.”

38. Dobbin (2008) xxiii: “My translation is based on the most recent edition of Epictetus’ complete works in Greek, that prepared by J. Souilhé (Paris, 1948-6 5) in the Budé series of classical texts. The footnotes list instances where for various reasons I have chosen not to use Souilhé’s text as the basis for my translation.”

har haft den ved hånden, når han oversatte.³⁹ Den egentligt kritiske del af tekstvalget er hans oversigt over de steder, hvor han afviger fra Souilhé.⁴⁰

Oversættere til andre sprog har tilsyneladende ikke haft helt samme interesse for *Diatriberne*; i hvert fald findes der ikke mange nyere oversættelser på andre nationalsprog. Oversættelsen i Souilhés Budé-udgave er naturligvis baseret på hans egen tekst, og den blev i øvrigt kritiseret i anmeldelser.⁴¹ På tysk er grundlaget for Capelles udvalg af oversættelser (1948) ikke beskrevet. På dansk findes fra nyere tid kun ét omfattende udvalg af oversættelser, nemlig Simonsens fra 1984. Dennes tilgang er ganske enkelt en ukritisk brug af Oldfather.⁴²

Vi står således tilbage med den konklusion, at ingen af de oversættelser, vi har forholdt os til, bygger på en egentlig undersøgelse og analyse af det tekstgrundlag, de skal benytte. Ud fra et filologisk perspektiv er dette naturligvis ikke tilfredsstillende.

Konklusion

I betragtning af overleveringssituationen er det vel tvivlsomt, om forskere påny vil udgive *Diatriberne* i den nærmeste fremtid på trods af de nævnte læsefejl i eksisterende udgaver. Sagligt/fagligt kan vi kun forestille os tre grunde til en ny udgave: (1) nyt håndskriftsmateriale, (2) nye undersøgelser af sekundært materiale eller (3) nye resultater af undersøgelser af de forskellige hænder i ms. S. Det første er meget usandsynligt, og det andet er næppe givende. Det tredje har muligvis et vist potentiale, men det kræver gode, digitale fotografier af håndskriftet, før man kan sige mere herom. På nuværende tidspunkt har vi desværre ikke sådanne fotografier.⁴³

Vi har på baggrund af ovenstående undersøgelse valgt Schenkls tekst som grundlag for vores kommende oversættelse. Denne giver væsentligt bedre muligheder for, at oversætteren selv kan vurdere teksten, og—grundet det enkle apparat—står Schenkls konjekturer så klart, at man altid kan afvise dem, hvis man finder det nødvendigt. Kort

39. Waterfield (2022) xiii.

40. Waterfield (2022) 431-33.

41. Meunier (1945); Meunier (1950). Dette angår dog kun de første to bind.

42. Simonsen (1984) 16: "Den originale tekst er overleveret meget fint. Jeg har her fulgt Loeb-udgaven ved W. A. Oldfather (1925; optrykt 1967), hvis udmærkede engelske parallel-oversættelse jeg også har haft hjælp af"

43. Se note 6 ovenfor.

sagt er en aktiv brug af udgaven lettere ved Schenkl. Endvidere kan vi frygte, at Souilhé bygger på Schenkl i så høj grad, at han i håndskriftsvurderinger og læsninger i visse henseender nærmest må håndteres som en afskrift. På den måde fungerer Souilhé simpelthen som en ekstra mulighed for, at fejl i Schenkl videregives, og *dertil* vil så komme nye fejl. Det er også væsentligt, at Schenkl—modsat Souilhé—har et kildeapparat. Endelig er det filologisk betænkeligt, at Souilhé accepterer fem håndskrifter, der direkte eller indirekte er afskrifter af S, som kilder, der præsenteres på linje med hovedhåndskriftet. Dette er en helt overordnet tilgang, som vi ikke kan acceptere. Dog skal vi understrege, at vores valg ikke betyder, at vi simpelthen ignorerer Souilhés udgave. Ikke blot indeholder denne rettelser af Schenkl; den vil med stor sandsynlighed også være nyttig til belysning af konkrete, vanskelige og kontroversielle passager i *Diatriberne*.

Litteratur

Udgaver

Schenkl, H. (1916²). *Epicteti Dissertationes ab Arriano digestae*, ad fidem codicis Bodleiani iterum recensuit Henricus Schenkl, Accedunt fragmenta · *Enchiridion* ex recensione Schweighaeuseri *Gnomologiorum Epictetorum Reliquiae* · Indices, Stuttgart (1. ed. 1894).

Souilhé, J. (1943, 1949, 1963 [avec A. Jagu], 1965 [avec A. Jagu]). *Épictète, Entretiens*, Livres I-IV, Tomes 1-4, Paris.

Oversættelser

Capelle, W. (1948). *Epiktet, Teles und Musonius: Wege zu glücklichem Leben*, Zürich.

Dobbin, R.F. (1998). *Epictetus: Discourses, Book I*, Translated with an Introduction and Commentary, Oxford.

Dobbin, R. (2008). *Epictetus: Discourses and Selected Writings*, London.

Gill, C. & R. Hard (1995). *The Discourses of Epictetus*, Edited by Christopher Gill, Translation revised by Robin Hard, London (1. ed. of translation by Elizabeth Carter, 1758).

Matheson, P.E. (1968). *The Discourses of Epictetus*, New York.

Oldfather, W.A. (1925/1928). *Epictetus: The Discourses as Reported by Arrian, Books I-II* (vol. I, 1925), *Books III-IV ·Fragments ·Encheiridion* (vol. II, 1928), Loeb Classical Library, Cambridge, Mass. & London.

Simonsen, A. (1984). *Epiktets livsvisdom. Et tekstudvalg og en beskrivelse af hans lære*, København.

Souilhé, J. (1948, 1949, 1963 [avec A. Jagu], 1965 [avec A. Jagu]). Se "Udgaver".

Waterfield, R. (2022). *Epictetus: The Complete Works: Handbook, Discourses, and Fragments*, Edited and translated with introduction and notes by Robin Waterfield, Chicago & London.

Anmeldelser

des Places, É. (1964). *Revue des Études Grecques* 77(364/365): 356-57.

Hijmans, Jr., B.L. (1967). *Mnemosyne* 20(3): 330-31.

Hijmans, Jr., B.L. (1970). *Mnemosyne* 23(3): 314-15.

Kohnke, F.W. (1965). *Gnomon* 37(1): 18-21.

Lindsay, W.M. (1895). *Classical Review* 9(1): 37-39.

Mayor, J.B. (1895). *Classical Review* 9(1): 31-37.

Meunier, J. (1945). *L'Antiquité Classique* 14(1): 189-94.

Meunier, J. (1950). *L'Antiquité Classique* 19(2): 457-63.

Mowat, J.L.G. (1877). *Journal of Philology* 7: 60-63.

Radt, S.L. (1990). *Mnemosyne* 43(3/4): 364-73.

Sandbach, F.H. (1964). *Classical Review* 14(3): 272-73.

Scheda, G. (1968). *Gnomon* 40(2): 203-204.

Schenkl, H. (1895). *Classical Review* 9(4): 231-34.

Sellars, J. (2016). *Classical Quarterly* 66(1): 410-13.